

A MENINGER

DEBATT OG IDEER

Ⓜ Språket vårt

Per Egil Hegge

Per Egil Hegge er tidligere redaktør i Aftenposten og forfatter av flere bøker, blant annet om språk.

per.egil.hegge@aftenposten.no

Alternative fakta

Vi får ta enda en runde med Donald Trump etter at hans nære rådgiver Kellyanne Conway gjorde et tappert forsøk på å redde den nye pressetalsmannen i Det hvite hus ut av en knipe. Hun innførte begrepet «alternative fakta» etter at Sean Spicer 22. januar fremla andre talloverslag angående tilskuermassene under innsettelsesseremonien i Washington to dager før.

Et faktum er et faktum, altså en ubestridelig kjensgjerning. Det kan fremskaffes og fremlegges alternative opplysninger eller påstander. Men hvis fakta er fastslått, dokumentert eller bevist, blir det neppe riktig å betegne eller betrakte alternativene som fakta. Det er fare for at uttrykket kommer til å hefte ved president Trump, som selv har det litt vanskelig med fakta.

Nå kan det tenkes at det finnes alternative fakta, men neppe i de sammenhenger vi snakker om her. Sett at jeg treffer en venn og sier «det var sannelig kaldt i dag morges, fem kuldegrader hjemme hos meg». Så svarer vennen: «Det var ti grader hos oss.» Det er et alternativt faktum som avviker fra det første, men avviket kan ha sin rot i geografisk avstand, ulik topografi og litt andre vindforhold.

Spicer forsnakket seg for øvrig i sitt ellers hederlige forsøk på å rydde opp mandag 23. januar. Han sa at «vi (dvs. Det hvite hus og pressefolkene) kan være uenige med fakta». Oftest kommer man dårlig ut av slik uenighet. Derimot kan to parter være uenige om fakta, altså om hva som er kjensgjerninger og hva som ikke er det.

På engelsk skulle han ha sagt «we can disagree on the facts» eller «about the facts». Da er partene uenige om hva som er faktagrunnlaget. Men han sa «disagree with the facts», og det ender aldri bra – i alle fall ikke hvis man har forsømt å legge lokk på motpartens mulighet til å ytre seg.

Norske jurister har en forkjærlighet for uttrykket «feil faktum». Nesten på Trumps nivå.

per.egil.hegge@aftenposten.no

Er Trump en Mussolini eller en Berlusconi? Hva skiller ham fra den klassiske fascismen? En hel verden debatterer i frykt og beven.

Er Donald Trump en fascist?

Kronikk

Bernt Hagtvet
professor emeritus i statsvitenskap, Universitetet i Oslo

Amerikanerne har valgt en primitiv, kunnskapsløs og narsissistisk bølge til president. Der er enigheten unison. Og folk spør seg på ny i villrede: Hvorfor skriker verden så langsomt frem?

Men er han en 'fascist'?

Spørsmålet har svirret i luften lenge. Det kommer ikke til å forsvinne. En personlig erindring her. Selv hadde jeg knapt satt foten på amerikansk jord i høst før invitasjonene begynte å komme.

Kan vi få fascisme nå?

På Trinity College i Hartford, Connecticut, ønsket historieseksjonen å lage en høring om temaet. Kan et begrep som er så historisk entydig, brukes for å forstå samtidspolimer? Nyfascisme? «Han har fascistiske instinkter», «demagog som Hitler». Uttalelsene haglet. Auditoriet var stappfullt. Folk siterte villig vekk Sinclair Lewis' klassiker fra 1935, *It Can't Happen Here* og Philip Roths *The Plot Against America*.

Men fascisme nå? Jeg mente nei og advarte mot å la personlig politikk bestemme valg av begreper. Polemikk må ikke skygge for en kunnskapsfundert debatt. Historisk parallellføring må skje ettertenksomt.

Hvorfor Roosevelt, ikke Hitler, i USA?

På mitt kurs om europeisk fascisme på Yale University i høst var studentene pågående med en gang. Første seksjon ble i sin helhet viet spørsmålet om hvorfor USA fikk Roosevelt på 30-tallet og ikke en lokal fascistvariant. Seminaret fikk plut-

selig en aktualitet få hadde forestilt seg. Med depresjonen fra 1929 av oppsto noen av betingelsene for et høyreorientert diktatur. Likevel ble New Deal utgangen.

Grunnene var mange: USA hadde ikke tapt første verdenskrig, var ikke truet utenfra. Landet næret heller ikke imperialistiske drømmer som var uoppfylte. Arbeiderklassen var ikke sosialistisk og kunne ikke kastes i rollen som skremsebilder fra høyre. Landet var ikke ydmyket. Det forelå ingen revolusjonsfare. USA hadde en demokratisk politisk kultur med maktdeling som både Tyskland og Italia manglet. Ingen grensetvister – alt europeisk konfliktstoff.

Ligner mer på Berlusconi enn Hitler

Men nå? Internasjonalt har denne debatten om Trumps politiske landskap gått lenge. I *Nouvelle Observateur* (31. mars) ble Columbia-historikeren Robert Paxton intervjuet. Hans poeng var enkelt: å kalle noen for 'fascist' er bare en annen form for utskjelling. Skal det ha noen hensikt å bruke et begrep som dette i dagens strid, må det gi analytiske innsikter. Paxton ser på Trump mer som en Berlusconi enn en Mussolini.

Det hindrer oss ikke i slå ned på viktige likheter med mellomkrigstidens totalitære diktaturer: den aggressive stilen, fordømmelsen av minoriteter, voldsretorikken, nasjonalismen.

Den europeiske fascismen sto for en sterk stat (selv om Hitler satte rasen foran staten). Trump vil det motsatte. Han vil tvert om bygge ned den føderale staten og la enhver berike seg selv med minst mulig innblanding.

Trump's individualisme ulik fascismen

Denne ytterliggående individualismen står i sterk motstrid til den klassiske fascismen, som alltid ville underlegge enkeltmennesket rasen, nasjonen eller en

FOTO: NTB SCANPIX

totalitær stat. Her ligger også en amoralisme og en materialistisk nytelsesfilosofi som er fascismen fremmed.

Vi står overfor en sentrumsektremisme, ikke en høyre-radikalisme, mener Paxton. (Her gir Paxton et ekko fra Seymour M. Lipsets klassiske tolkning fra 1960: fascismen er middelklassens ekstremisme.)

Trump deler den aggressive nasjonalismen med all fascisme og dessuten synet på USA som en truet, dekadent nasjon kringssatt av fiender. Han legger opp til en bevisst «dem/oss» brennemerkingstrategi. Den er i sitt vesen autoritær, endog totalitær. Landet må renses, opphøyes og få tilbake sin selvrespekt og sin makt.

Trump blinker ut en indre kollektiv fiende: muslimene (blir jødene de neste?). Han er en demagog, som Hitler en mester i å snakke forsamlinger etter munn. Han er fullkomment opportunistisk i sine holdninger, forakter vitenskapelig objektivitet, dyrker anti-intellektualismen og mener handlingen som fjerner alt fortidig slagg, er sannhetens vei («vitalisme»).

Neppe stormtropper å la SA

Det er likheter med fascismen. Men Trump mangler fascismens estetiserende politiske stil og vil neppe lage stormtropper å la SA. Alle fascistiske partier hadde en sosialradikal, antikapitalistisk fløy. Den ble nøytralisert etter maktovertagelsen. Trump har sin egen form for kapitalismekritikk: han fyller sin regjering med Wall Street-bankierer. Et underlig skue. Milliardærer som skal redde arbeiderklassen. Dette blir interessant å følge.

Fascisme er diktatur – det er alle enige om. Trump vil neppe komme dit. Til det er motkreftene i USA for sterke. Og hele tiden foreligger en fare for at en slik konsentrasjon om historiske paralleller kan blinde oss til å se lignende tendenser i nye former, i dag for eksempel gjort mulig av sosiale medier. Dette er historisk en

Debattredaktør:

Erik Tornes

Adresse: Aftenposten, Debattredaksjonen, Postboks 1178, 0107 Oslo

KRONIKK

E-post: kronikk@aftenposten.no
Maks. 6000 tegn inkl. mellomrom.
Legg ved portrettfoto.

DEBATT

E-post: debatt@aftenposten.no
Hovedinnlegg: Maks 3000 tegn inkl. mellomrom. Legg ved portrettfoto.
Kortinnlegg: 400-1500 tegn.

Kronikker/debattinnlegg på nett:

aftenposten.no/meninger

• Aftenposten returnerer ikke artikler som blir sendt på papir.

FOTO: STEFANO RELLANDINI, REUTERS/NTB SCANPIX

FOTO: JONATAN ERNST, REUTERS/NTB SCANPIX

Trump er mer en Berlusconi (i midten) enn en Mussolini (lengst til venstre), skriver Bernt Hagtvet. Slektskapet går dypt: Berlusconi var også forretningsmann.

ny situasjon.

Hva for eksempel når Trumps kjernevelgere skuffes nok en gang? Vil han da mobilisere agget og anklage minoritetene – og nok en gang Washington – og kaste dem til rollen som syndebukker? Eller følge den klassiske formel: krig utad for å dempe splittelse innad. Iran? I New Haven uttalte Tim Snyder at han er glad for at USA har desentraliserte politistyrker.

Demokratiforakt inviterer til vold

Trump undergraver demokratiske institusjoner (kfr. hans tweet om den «såkalte dommeren» som dømte hans innreisdekret som forfatningsstridig). På denne måten inviterer han til en allmenn oppløsning av rettsbegreper og derigjennom til vold. Der autoritet svekkes, kommer volden inn.

Populismen er hans kjerne-idé nr. 1. Som Hitler mener Trump at han er den eneste som fortolker folkets sanne interesser. Her ligger det andre viktige kjennemerke ved ham: hans autoritære grunnholdning. Han forgyller Amerikas fortid, men det dreier seg om hans egen forskjønnende tolkning av den. (Hvis han ser 50-tallet som en gullalder, var det en tid da fagforeningene sto sterkt, og arbeiderklassen stemte demokratisk.)

Ingen revolusjonær omdanning

Trump mener det liberale demokratiet er svakt og ikke tjener nasjonens interesser. Men han mangler den klassiske fascismens ideologi om den antiliberala revolusjonære omdanning av mennesket og den filosofisk bevisste voldsdyrkelse som definerer all fascisme.

Trump kommer ingensteds fra, har bygget opp sin egen plattform på tvers av det republikanske partiet. Han skylder ingen noe. Det gjør ham mer usårlig – og farligere.

Han er som de tyske nazistene tilhenger av autarkiet, nasjonal økonomisk selvhjulpenhet, proteksjonisme. Det følger av hans nasjonalsjåvinisme. Hitler ville bruke militærkraft for å oppnå sitt *Grossraumwirtschaft*. Der er ikke Trump (ennå?). Men berøringspunktene er der.

Nå kommer pøbelveldet

Den konservative Robert Kagan ved Brookings Institution mener USA står overfor et pøbelveldet (*mob rule*). Ikke i form av marsjerende støvler og militærhilsener, men i form av en TV-personlighet, en forløyret milliardær, en egoman av den typen lærebøkene har så mange beskrivelser av, en som utnytter agget og usikkerhet.

Og, kunne vi føye til: En som forakter svakhet og gjør narr av foreldre hvis sønn ble drept som soldat. Trump selv unndro seg militærtjenesten.

I mai viet New York Times en første side til spørsmålet om fascistisk slektskap. Da uttalte nestleder i studiet av denne regimetyper, Stanley Payne, at vi står overfor «et nytt fenomen som er annerledes enn det vi hadde i det 20. århundret».

Autoritær, ytterliggående nasjonalisme

Mitt eget forslag til betegnelse for de tendenser trumpismen nå representerer, er: autoritær høyreorientert, ytterliggående populistisk nasjonalisme. Hovedaksen går mellom åpner, byliberale internasjonister med høyere utdanning og en kosmopolitisk moral – og nasjonale, mer innadvendte utkantkonservative utenfor byene. En klar klassesdimensjon med andre ord, i kombinasjon med andre klassiske skillelinjer: by vs./land, utdanning/ alder/universalisme vs. stedstilhørighet/ lokalisme. Den siste kategorien er nasjonalkonservative både i økonomisk

henseende (mot uhemmet Wall Street-kapitalisme) og også hva angår livsstilstrynging (eks. homofili og likekjønnet ekteskap, som de er skeptiske til.) Overgangene kan være flytende.

I Norge vil Sp og SV ligge nær den andre polen, Høyre den første. Urbankonservatisme vs. agrarkonservatisme.

Legitimering av ekstremisme

Å peke på disse spenningene i Trumps ideologi utelukker ikke at han kan utvikle seg både i liberal og autoritær retning. Han omgir seg med miljøignoranter, folk som kan kalles rasister, antisemitter og folk som tror Jorden er flat og 6000 år gammel. For dem er Darwin et fremmedord.

Det alvorligste med Donald Trump som leder for verdens mektigste stat, er at han normaliserer ekstremistiske galninger. USA er et land som mer og mer mangler redaksjonelle kritiske instanser mellom styrende og styrte – en levende presse og uavhengige telemedier.

USAs offentlighet er en serie bobler der folk innenfor bare taler til hverandre, gjennomsyret av kunnskapsforakt. Der styrer en mann som har tilgang til atomknappen og som frydefullt og med lav impuls kontroll kaster seg over tastaturet med et ikke for krevende antall tegn. Slike berserker er ikke så morsomme.

Den grusomme forenkler

Nå begynner dette skuespillet å ligne på hva Jakob Burkhardt kalte den folkevalgte diktator Louis Napoleon etter hans kupp i 1851: *Un terrible simplificateur*. Trump er mer en Berlusconi enn en Mussolini. Slektskapet går dypt: Berlusconi var også forretningsmann.

Bernt Hagtvet var i høst gjesteprofessor ved Yale University, der han underviste i europeisk fascisme.

Utenlandskabler gir høyere strømpriser

Krafthandelen mot utlandet er et tapsprosjekt for Norge, både for mannen i gaten og norsk næringsliv. De eneste som tjener på det, er kraftselskapene. Selv om administrerende direktør i Energi Norge, Oluf Ulseth, skulle mene noe annet.

Krafthandelen i fjor medførte stor øking i kraftprisen til husholdning og annet næringsliv. Ifølge Statistisk sentralbyrå steg inflasjonen i Norge i fjor på grunn av økte kraftpriser og la dermed press på norsk økonomi i en tid hvor vi trenger økt konkurransekraft. Det du kaller for handel er ikke noe annet enn økte kostnader for sykehus, skoler, hoteller, fabrikkere og det nye datasenteret som dere kjemper så hardt for.

I fjor medførte handelen til utlandet 3,5 TWh (milliarder kilowattimer) nettap for Norge, noe som tilsvarer hele kraftforbruket til Bergen og Trondheim tilsammen. Den førte også til at vi importerte nesten 5 TWh med CO₂-intensiv kraft fra utlandet og eksporterte 20 TWh kraft, som foredlet kunne nær doblet for eksempel aluminiumproduksjonen, metaller som er kritisk nødvendige for det grønne skiftet. Krafthandelen med utlandet ga ingen nye jobber, mens foredling ville skapt flere tusen nye jobber.

Med hensyn til klima finnes det ikke noen garanti for at norsk krafteksport erstatter annen type kraftbruk i Europa. Foredling av kraften gir mye større klimagevinster, mens den krafthandelen Ulseth ønsker, truer hele industrien og hvis lagt ned, vil øke globale klimautslipp med titalls millioner tonn CO₂. Dersom norsk kraft erstatter noe, er det i hovedsak gasskraft. Denne gasskraften er i stor grad fyrt med norsk gass, så det har åpenbart betydning for norsk gassseksport og nasjonens inntekt.

Det er veldig urettferdig at norske forbrukere har betalt milliarder av kroner for å bygge nye kraftkabler, når kraften bare ender opp i utlandet. Ved bygging av utenlandskablene og annet nett skal forbrukerne betale 140 milliarder kroner i årene som kommer. Dette fører til høyere nettleie og kraftpris. Er dette virkelig en god handel for norske forbrukere og industri?

Leif Sande

forbundsleder, Industri Energi

Vernet mot Breitbart

Karl Evang kritiserer på Aftenposten.no Milo Yiannopoulos for personangrep og for å bidra til en splittet, svart-hvitt-verden. Dessverre går han i samme fellen selv.

Evangs innlegg er fritt for argumenter mot Milos standpunkter. Milo forstås ut fra hvem han er uenig med. Evang bruker kanskje ikke like stygge ord som Milo, men begge argumenterer på person.

Det er heller ikke rom for nyanser hos Evang. Han forsøker ikke å forstå hvorfor Milo har mange tilhengere. Her er det ingen raushet å finne og ingen forsøk på å finne ut om Milo kan ha noen interessante poenger. Evang maler verden svart-hvitt. Milo er farlig, basta bom.

Milo fortjener å bli kritisert, men innlegget til Evang er ikke konstruktivt. Milos tilhengere får energi av selvmotsigelser hos dem som kritiserer han, og den type skjeve fremstillinger som Evang presenterer, gliet lett inn i narrativ om falske nyheter. Å behandle ens meningsmotstandere med respekt, ved å svare deres argumenter, er det vernet vi trenger mot Breitbart.

Knut Jørgen Vie
filosof